

СТРУКТУРНА КОНЦЕПЦІЯ АНАЛІЗУ СИСТЕМИ ПРОДОВОЛЬЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНУ

Розглядаються можливості та доцільність використання структурної концепції для аналізу системи продовольчого забезпечення регіону. Виділено основні групи продлем, на яких сконцентрована структурна концепція галузевих ринків. Проведено класифікаційну характеристику структури галузевих товарних продовольчих ринків. Запропонована верифікація парадигми «структура - поведінка - результат» для аналізу ринків, галузей і секторів системи продовольчого забезпечення, оскільки вона формує зручну і логічну схему аналізу.

Ключові слова: структура ринку, структурна концепція, продовольче забезпечення, парадигма «структура-поведінка-результат», ступінь диверсифікації.

Постановка проблеми. Систему продовольчого забезпечення визначемо як структурне утворення сфери товарного ринку продовольства, метою функціонування якого є стійке забезпечення населення і споживачів ринку – організацій продовольчими товарами і ресурсами. Функції системи продовольчого забезпечення, параметри оцінки її ефективності в достатній систематизації можуть бути визначеними, виходячи з логіки структури її складових.

Базові моделі теорії галузевих ринкових структур були запропоновані Едвардом С.Мейсоном і Дж.Бейном (Гарвард) в 30-ті роки ХХ ст. [1-2]. У подальшому вони були використані багатьма науковими школами. Саме Мейсон і Бейн сформулювали парадигму «структура-поведінка-результат», яка надовго визначила методологію теорії галузевих ринкових структур. Дана структурна парадигма передбачає причинно-наслідковий зв'язок між структурою ринку, поведінкою фірм і ефективністю функціонування. Як і будь-яка теоретична конструкція, вона відрізняється певною умовністю і схематизмом, не повною мірою описує реальні фактори функціонування галузевих систем. Однак її застосування можливе для аналізу окремих ринків, галузей і секторів економіки, в тому числі системи продовольчого забезпечення, оскільки пропонує зручну та логічну схему аналізу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам розвитку й управління товарними ринками присвячено досить багато робіт науковців, зокрема, таких як: В. Карпов, В. Д. Лагутін, Н. Лугчин, Є. Песоцька, О.В. Пустовойт, В.О. Точилін, Т.О. Осташко, Ф. Шерер та інші. У вивчення проблем розвитку продовольчого ринку вагомих внесок зробили багато вітчизняних і зарубіжних учених-економістів: Ю.І. Данько, О.Д.А. Міщенко, В.В. Писаренко, П.Т. Саблук, А.С. Савощенко, В. Соболев, О.М. Шпичак, Х. Зінгер та інші.

Формулювання цілей статті. Метою статті є обґрунтування доцільності застосування в сучасних умовах економічного розвитку структурної концепції для аналізу системи продовольчого забезпечення.

Викладення основного матеріалу. Провідна роль у визначенні типу ринку й особливостей поведінки організації належить базовим умовам галузевого і товарного ринків, які характеризуються параметрами попиту і пропозиції. Базові умови визначають структуру ринку, основними параметрами якої є, перш за все, кількість і розподіл продавців і покупців, наявність або відсутність бар'єрів входу на ринок для нових підприємств, диференціація продукту, а також вертикальна інтеграція та диверсифікація виробництва [3, с.258]. У сукупності з ємністю ринку розмір підприємства визначає основний показник структури ринку - кількість підприємств на ньому.

Структура ринку, у свою чергу, впливає на поведінку продавців і покупців. У сукупності поведінка будь-якого учасника ринку може бути описана за допомогою таких чинників, як цінова політика, набір вироблених товарів, обсяги їх випуску, рекламна діяльність, способи і методи просування продукції та інше. У сучасних умовах визначальними аспектами поведінки підприємств є рівень витрат на наукові дослідження та розробки, інвестиційна політика, а також політика злиття і поглинання.

Структурна концепція організації галузевих ринків передбачає наявність прямої залежності між структурою ринку і поведінкою підприємств. Дії підприємств (в умовах конкуренції) на ринку, спрямовані на зміцнення вже зайнятих і завоювання нових ринкових позицій, що приводить до перерозподілу ринкової влади окремих підприємств, до зміни ринкових структур.

В ідеалі раціональність галузевої структури та поведінки фірм повинна автоматично обумовлювати високу результативність ринку. Але внаслідок різних причин економічний результат функціонування ринку виявляється нижче прийнятих норм. У таких випадках уряд може вдатися до політики втручання в ринкові процеси і намагатися поліпшити стан економіки, застосовуючи адміністративні заходи дії на структуру ринку і поведінку його суб'єктів [4, с.63]. Отже, парадигма «базові умови - структура ринку - поведінка - результативність» виділяє

основні положення структурної концепції галузевих ринків. У цілому, узагальнюючи їх, передбачатимемо, що її застосування можливе для аналізу ринків різних типів з точки зору географічних і продуктових меж. Залежно від масштабу ринку можуть змінюватися і досліджувані параметри, проте загальна схема і логіка аналізу залишаються незмінними.

По суті, структурна концепція галузевих ринків концентрує увагу на трьох групах проблем. Перша охоплює питання теорії фірми, її масштаб, сферу діяльності, організацію і поведінку. Друга - це дія недосконалої конкуренції. Зокрема, концепція передбачає дослідження умов лідерства на ринку, форм його прояву, чинників його збереження і втрати, цінове і нецінове суперництво (асортиментні, цінові рішення, умови комунікаційної й інноваційної політики). Третя група проблем належить до політики держави відносно бізнесу.

У найзагальнішому вигляді структура галузевих товарних ринків продовольства представлена утвореннями наступних типів ринків, виділених за характером продукції: 1) ринки сировинних продовольчих товарів. Представлені галузями мукомельно-круп'яною, комбікормовою, овочеконсервною і ряду інших видів промисловості. Дані типи ринків характеризує відносна однорідність і стандартизована продукція; 2) ринки відносно однорідної продукції з низьким ступенем переробки. До складу даної групи можуть бути віднесені ринки свіжого м'яса та м'ясних напівфабрикатів, молочної продукції, овочів і фруктів; 3) ринки продовольчих товарів відносно високого ступеня переробки. До продукції даної ринкової групи відносять кондитерські вироби, консерви і цілий перелік інших товарів широкого спектра готових до вживання продуктів. Відмітна особливість ринків даної групи - неоднорідність і високий ступінь диференціації продукції. Так, по кожному виду є широкий набір сортів і різновидів з різними комбінаціями споживчих властивостей та якісними характеристиками.

Виділені утворення ринків розрізняються між собою за такими показниками ринкової структури, як кількість виробників у регіоні та характер розподілу між ними ринкових часток. А це в сукупності з іншими важливими показниками структури ринку (диференціація продукту, бар'єри, ступінь інтеграції, диверсифікація виробництва) визначає його тип.

Наявність кількох територіальних рівнів товарних ринків спричиняє переплетення різних типів ринків, їх виду трансформацію в часі і просторі. Так, ринки хлібопродуктів, свіжого молока і молочних продуктів локальні. Це зумовлюється «прив'язаністю» обсягів виробництва, диференціацією продукції до потреб обмеженої території. Ринки м'ясопродуктів, овочів, фруктів, багатьох інших продуктів харчування найчастіше регіональні. В умовах високого ступеня інтеграції експортно-імпортні поставки продуктів харчування і

продукції сільського господарства утворюють національні продовольчі ринки. Отже, навіть простий підрахунок кількості виробників, які постачають товар на даний ринок, досить проблемний.

Для характеристики того або іншого типу ринкових відносин необхідне врахування як кількісної «присутності» виробників ззовні, так і ступеня диференціації пропонованого ними товарного переліку [5, с.140]. Ступінь диференціації продукту на товарному ринку продовольства може бути оцінений за результатами аналізу широти та повноти асортименту пропонованої товарної групи, як у цілому по ринку, так і по окремих товаровиробниках.

Вертикальна інтеграція на ринках споживчих товарів виявляється в двох напрямках: це проникнення торгівельних монополій в галузь виробництва і проникнення промислових корпорацій у торгівлю [6, с.89]. На ринку продовольчих товарів вона передбачає взаємодії торговельних підприємств з підприємствами-виробниками або підприємствами, що забезпечують їх продовольчими товарами і продукцією сільського господарства для подальшого перепродажу. Сюди відносяться також взаємодії підприємств - виробників продовольчих товарів і торговельних підприємств з покупцями цих товарів і взаємовідносини підприємств, що виробляють та реалізують продовольчі товари, з постачальниками устаткування, сировини і матеріалів, використаних в галузях харчової і переробної промисловості, і в сільському господарстві. Вертикально інтегровані підприємства промисловості, оптової та роздрібно-торгівлі утворюються в результаті конкурентної боротьби за ринок збуту, у великій мірі визначають зміни структури товарних ринків.

Показником стану структури ринку є і ступінь диверсифікації. Розширення сфер і видів діяльності дозволяє підприємствам уникнути або пом'якшити ризик, пов'язаний з коливаннями кон'юнктури внутрігалузевого ринку, підвищити свою конкурентоспроможність і стабілізувати фінансове становище. При оцінці процесів диверсифікації на товарному ринку потрібно визначати тип її формування. На ринках продовольчих товарів формуються два типи диверсифікації - внутрігалузева і міжгалузева. Однією з найважливіших тенденцій розвитку сучасної економіки вважають багатогалузеву диверсифікацію [7, с.65]. Відповідно до неї відбувається формування і посилення корпоративних структур торговельного, промислового і банківського капіталу. Ефективними формами його консолідації є фінансово-промислові групи (ФПГ), концерни, холдинги, кластери, консорціуми. Створення регіональних ФПГ на товарному ринку продовольства націлене на виконання завдань оптимізації джерел формування пропозиції,

підвищення конкурентоспроможності місцевої продукції.

Так, серед цілей концентрації фінансових ресурсів подібного роду об'єднань - проведення модернізації, реконструкції і розширення місцевих підприємств, що входять у ФПП, впровадження нових, ефективних організаційно-фінансових схем, у тому числі закупівель і реалізації сільськогосподарської продукції. При оцінці процесів диверсифікації на товарних ринках продовольства необхідний аналіз завдань даного утворення підприємств, рівня пріоритетних видів діяльності в об'єднанні, кількості вхідних в нього підприємств, ступеня контролю ринку, характеру стратегії його діяльності.

Після узагальнення підходу до аналізу структури галузевих ринків продовольчої сфери, виникає запитання: наскільки застосовувані положення структурної концепції до умов сучасної дійсності? Різні темпи розвитку галузей (виробництво сільськогосподарської сировини, харчова промисловість, оптова та роздрібна торгівля продуктами харчування), зорієнтованих на задоволення однієї потреби, дозволяють стверджувати, що рушійні сили розвитку

виявляються складнішими. По-перше, роль держави виявляється не лише в нормативних термінах, але й у створенні умов для діяльності суб'єктів ринку, системи його соціальних відносин. По-друге, економічні суб'єкти постають в найбільш вигідному становищі тоді, коли в схемах їх дій використовуються переваги, що стосуються не лише матеріальних ресурсів і людського капіталу, але і іншого роду ресурсів, вбудованих в локальні моделі відносин управління ринком і його організації.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Різні види діяльності й галузі сфери продовольчого забезпечення розвиваються більшими чи меншими темпами інтенсивності в тій моделі організації, яка дозволяє здійснити швидко й ефективно адаптацію до коливань попиту і зміни технологій. Вирішальну роль у цьому відіграє характер відносин між державою та суспільством, продуктивна співпраця держави та бізнесу. Ефективність функціонування галузевих ринків визначають функції державного управління зі створення умов реалізації механізмів стійкого розвитку в логіці різних моделей структурної організації ринків.

Список літератури:

1. E.S.Mason. Price and Production Policies of Large-scale Enterprise/American Economic Review 29 (March 1939): 61—74. E.S.Mason. The Current State of the Monopoly Problem in the United States/Harvard Law Review 62 (June 1949): 1265—1285.
2. J.S.Bain. Barriers to New Competition. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1956. J.S.Bain. Industrial Organization. Wiley, New York, 1958.
3. Шерер Ф. Структура отраслевых рынков : пер. с англ. / Ф. Шерер, Д. Росс - М : ИНФРА-М, 2007. - 698 с.
4. Институт США и Канады РАН. Государство и рынок: американская модель. - М. : Анкил, 1999. - 367 с.
5. Ринки реального сектора економіки України: структурно-інституціональний аналіз / [Точилін В.О., Осташко Т.О., Пустовойт О.В. та ін.] ; за ред. д-ра ек. наук, проф. В.О. Точиліна ; НАН України ; Ін-т екон. та прогноз. - К., 2009. - 640 с.
6. Лагутін В.Д. Внутрішній ринок споживчих товарів: теорія розвитку і регулювання / В. Д. Лагутін. - К.: Київ.нац.торг.-екон.ун-т, 2008. - 327 с.
7. Лутчин Н. П. Наукові підходи до визначення товарного ринку / Н. П. Лутчин, Я. Ю. Карпо- ва // Актуальні проблеми економіки. — 2011. — № 3 (117). — С. 63–67.

Аннотация

Наталія Шевченко

СТРУКТУРНАЯ КОНЦЕПЦИЯ АНАЛИЗА СИСТЕМЫ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ РЕГИОНА

В статье рассматриваются возможности и целесообразность использования структурной концепции для анализа системы продовольственного обеспечения региона. Выделены основные группы продлем, на которых сконцентрирована структурная концепция отраслевых рынков. Проведена классификационная характеристика структуры отраслевых товарных продовольственных рынков. Предложенная верификация парадигмы «структура - поведение - результат» для анализа рынков, отраслей и секторов системы продовольственного обеспечения, поскольку она формирует удобную и логическую схему анализа.

Ключевые слова: структура рынка, структурная концепция, продовольственное обеспечение, парадигма «структура-поведение-результат», степень диверсификации.

Summary

Natalija Shevchenko

STRUCTURAL CONCEPTION OF ANALYSIS OF SYSTEM OF FOOD PROVIDING OF REGION

In the article possibilities and expedience of the use of structural conception are examined for the analysis of the system of the food providing of region. The basic groups of prodlem are selected, which structural conception of a particular branch markets is concentrated on. Classification description of structure of a particular branch commodity food markets is conducted. Offered verification of paradigm a «structure is a conduct - result» for the analysis of markets, industries and sectors of the system of the food providing, as it forms the comfortable and logical chart of analysis.

Keywords: a market structure, structural conception, food providing, paradigm, is a «structure-conduct-result», degree of diversification.